

İMPARATOR TRAIANUS'UN ANADOLU'DAN ELE GEÇEN POR TRE TİPLERİ¹

Arş. Gör. Dr. Yaşar ARLI²

ÖZET

T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağılı 34 müze müdürlüğünden alınan izinler neticesinde gerçekleştirilen bilimler araştırmalar ışığında Anadolu'da 5 Traianus portresi (TRP) keşfedilmiştir. Tanımlanabilen bu heykeltıraşlık eserlerinin ilk önce fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiş ve sonrasında da orijinaleri üzerinden tanımlamaları yapılarak envanter numaraları güncellenmiştir. Anadolu'da yalnızca 5 portre ile temsil edilen Traianus portrelerinden 4'ünün buluntu yeri bilinirken, TRP3'ün ise Anadolu'daki buluntu yeri bilinmemektedir. Anadolu'dan ele geçen bu heykeltıraşlık eserlerindeki saç stillerinin tanımlanabilinmesiyle tarihlendirilebilen eserler, imparatorun III. ve IV. tip portrelerine örnektir. Yurt dışında korunan benzer tipteki ve çağdaşı imparator portreleriyle de karşılaştırılarak önerilen tarihlerin desteklendiği Traianus portreleri (TR5 hariç), portre tiplerinin ortaya çıktıkları dönemlere verilmişlerdir. Yorumlanan 5 resmi portrenin de 4'ü III. tipte iken TRP4 ise imparatorun IV. tipindedir. TRP1 ve TRP5'teki başa yapışık ve alın ortasına kadar indirilen uzun saç buklelerinin uç kısmının dalgalı işlendiği saç stili Traianus'un III. tip portrelerine örnektir. TRP2 ve TRP3'te de alın ortasına kadar indirilen başa yapışık uzun saç buklelerinin uç kısmının dalgalı olmasıyla birlikte alnın sağ kısmında birbirinden ayırt edilmiş üç adet çatal motifinin yer aldığı saç stili de imparatorun III. tip portreleri içerisinde değerlendirilmektedir. Bu yüzdendir ki TRP1, TRP2, TRP3 de tanımlanabilen saç stillerinden dolayı III. tipteki Traianus portreleri olarak yorumlanmış ve MS 108 yıllarına tarihlendirilmişlerdir. TRP5'teki saç stili de Traianus'un III. tipinde iken portre heykelin devasa ölçülerde olması ve yüzdeki güçlü idealize etkilerden dolayı heykeltıraşlık eseri, Traianus'un ölümünden sonra II. Daker Savaşı anısına yontulmuş erken Hadrianus dönemine tarihlendirilen bir onurlandırma heykeli olarak yorumlanmıştır. TRP4'te ise başa yapışık alın ortasına kadar indirilen uzun saç buklelerinin uç kısmının dalgalı işlenmesiyle birlikte alnın sağ kısmındaki çatal motifiyile şekillendirilen saç stili de Traianus'un IV. tipine örnektir ve MS 114 yıllarına tarihlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Traianus, Portre, III. Tip, IV. Tip, Müze.

¹ Bu çalışma, Dr. Yaşar ARLI'nın Prof. Dr. Havva IŞIK danışmanlığında 2020 yılında tamamlanan "Flaviuslar ve Traian Dönemleri Anadolu Portre Sanatı" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

² Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, ORCID: 0000-0001-7799-6764, yasararli@akdeniz.edu.tr.

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received:18/06/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 08/07/2021

PORTRAIT TYPES OF EMPEROR TRAIANUS FOUND IN ANATOLIA

ABSTRACT

5 Traianus portraits (TRP) were discovered in Anatolia in the light of scientific research carried out as a result of the permissions obtained from 34 museum directorates affiliated to the General Directorate of Cultural Heritage and Museums of the Republic of Turkey. These identifiable sculptural pieces were first photographed and then their inventory numbers were updated by defining them on the basis of their originals. While the finding place of 4 ones of the Traianus' portraits, which are represented in Anatolia with only 5 portraits is known, the place of TRP3 in Anatolia is unknown. The pieces that can be dated by being described the hairstyles on these sculptural pieces found in Anatolia, are examples of IIIrd and IVth type portraits of the emperor. The portraits of Traianus (except TR5), on which the suggested dates are supported by comparing them with the contemporary emperor portraits of similar type preserved abroad, are given to the periods when the portrait types emerged. While 4 ones of 5 official portraits interpreted are in IIIrd type, TRP4 is in IVth type of the emperor. The hair style in which the ends of the long hair tresses in TRP1 and TRP5 adhered to the head and lowered to the middle of the forehead is portrayed as wavy is example of Traianus' portraits in IIIrd type. Additionally, the hair style in which there are three bifurcation motifs distinguished from each other on the right side of the forehead together with wavy ends of long hair tresses in also TRP2 and TRP3 adhered to the head and lowered to the middle of the forehead is evaluated in portraits of the emperor in IIIrd type. Therefore, due to the hair styles that can be defined in TRP1, TRP2, TRP3, they have been interpreted as Traianus' portraits in IIIrd type and dated to 108 AD. While the hair style in TRP5 is also in IIIrd type of Traianus, sculptural piece has been interpreted as a statue of honour because of its huge dimensions and the strong idealized effects on the face, which has been dated to the early Hadrianus period and sculpted in memory of Dacian War II after Traianus' death. In TRP4, the hair style shaped by the bifurcation motif on the right side of the forehead together with wavy ends of long hair tresses adhered to the head and lowered to the middle of the forehead is example of IVth type of Traianus and dated to 114 AD.

Keywords: Traianus, Portrait, IIIrd Type, IVth Type, Museum.

GİRİŞ

Anadolu'nun Roma İmparatorluk dönemi portre sanatıyla ilgili en kapsamlı çalışmalar, 1966³ ve 1979⁴ yıllarında J. İnan ve E. A. Rosenbaum tarafından gerçekleştirilen iki önemli yayın oluşturmaktadır. J. İnan ve E. A. Rosenbaum'un birlikte kaleme aldıkları ve tüm Anadolu'yu kapsayan bu yayınlar, oldukça geniş bir coğrafya ile uzun bir kronolojiyi kapsadıklarından dolayı Anadolu'nun portre sanatı ile ilgili sorunlara yeterince eğilememişlerdir. Bu iki çalışma sonrasında ise uzun bir süre ihmal edilen bu alan, son yıllarda bazı çalışmalarla desteklenmektedir. Bu çalışmalar ise genel hatlarıyla Roma İmparatorluk dönemi portre sanatının yorumlandığı ve ağırlıklı olarak Kent Roma merkezli eserlerin kaleme alındığı yayınlardır. Tek bir imparator özelinde Anadolu genelinde tümenden bir yaklaşımla irdemelerin yapıldığı çalışmalar söz konusu değildir.

“İmparator Traianus'un Anadolu'dan Ele Geçen Portre Tipleri” adlı çalışma başlığı altında da Anadolu'da 34 müzede⁵ gerçekleştiren bilimsel araştırmalar ve kaynak taramaları sonucunda yalnızca 5 Traianus heykeltıraşlık eseri tanımlanabilmiştir⁶. Bu eserlerden TRP1, TRP3, TRP4 ve TRP5 olarak kimliklendirilen heykeltıraşlık eserleri Anadolu müzelerinde korunurken, TRP2 ise yurt dışında korunmaktadır. TRP3'ün de Anadolu'daki buluntu yeri bilinmemektedir. Günümüze kadar pek çok araştırmacı tarafından yayımlanan imparator portrelerinin yeniden irdelenmesi esnasında eserlerin fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiş, değişen envanter numaraları güncellenmiş ve sonrasında ise her bir eserin portre tipi tanımlanmıştır. Oldukça geniş bir coğrafyayı kapsayan bu bilimsel araştırma neticesinde de Anadolu Roma İmparatorluk dönemi portre sanatının önemli bir basamağını oluşturan Traianus portreleri de bütüncül bir şekilde irdelenerek arkeoloji bilimine kazandırılmışlardır. Bu yapılırken de her bir eserin durum, tanım ve değerlendirilmesi gerçekleştirilerek imparatorun Anadolu'dan ele geçen portre tipleri, Kent Roma merkezli benzer tipteki Traianus portreleriyle karşılaştırılarak tarihlendirmede doğrudan imparatorun hükümlerlik dönemine değil portre tiplerinin ortaya çıkış tarihlerine gidilmiştir. İrdelenen bu eserlerle de bilim dünyasında IV portre tipi olduğu kabul edilen Traianus'un, Anadolu'da III. ve IV. portre tipleri tanımlanmış, I. ve II. portre tipleri ise ele geçmemiştir.

³ İnan-Rosenbaum, 1966.

⁴ İnan-Rosenbaum, 1979.

⁵ Adana Arkeoloji Müzesi, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi, Alanya Arkeoloji Müzesi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Antalya Arkeoloji Müzesi, Afrodiasias Müzesi, Aydın Arkeoloji Müzesi, Bandırma Arkeoloji Müzesi, Bergama Müzesi, Bilecik Müzesi, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Burdur Müzesi, Bursa Arkeoloji Müzesi, Denizli Müzesi, Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Efes Müzesi, Hatay Arkeoloji Müzesi, Hierapolis Arkeoloji Müzesi, Isparta Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İzmir Arkeoloji Müzesi, İznik Müzesi, Kayseri Arkeoloji Müzesi, Kocaeli (İzmit) Müzesi, Konya Arkeoloji Müzesi, Kütahya Arkeoloji Müzesi, Manisa Arkeoloji Müzesi, Milet Müzesi, Ödemiş Müzesi, Silifke Müzesi, Side Müzesi, Tarsus Müzesi, Tire Müzesi, Tokat Arkeoloji ve Etnografya Müzesi müdürlüklerine ve çalışanlarına teşekkür ederim.

⁶ Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nden bilimsel araştırma için gerekli izin yazısı alınmış; fakat Laodikeia kazılarında ele geçen Traianus portre heykeli için gerekli çalışma talebi, kazı başkanlığınca olumsuz değerlendirilmiştir. MS 18 Eylül 53 yılında Güney İspanya'daki Italica'da doğan Marcus Ulpius Traianus, MS 98 yılında tahta çıkmış ve MS 9 Ağustos 117 yılında da Selinus'ta vefat etmiştir. Dio, 1925, 367, 425.

1. TRAIANUS PORTRELERİ

1.1. (TRP1).

Envanter Bilgileri

Efes Müzesi (Env. No. 11.37.72)

Ephesos.

Portre Tipi: III. Tip.

B. Y (Baş Yüksekliği) 37 cm, B. G (Baş Geniliği) 24,5 cm.

Grenli sarı renkli mermer.

Traianus Dönemi

Alındığı Kaynaklar: Türkoğlu 1972, 28 Res. 5, 6; İnan-Rosenbaum 1979, 91, 92 Lev. 33 Res. 1, 2, 3; Riccardi 2000, 123; Keser 2010, 150, 151 Lev. 24 Res. 36, 37, 38; Özgan 2013, 77, 78, 79 Res. 68a-b.

Durum

Bir heykel gövdesiyle birleştirilmek üzere ayrı yapılan baş, boynun bitiş hizasından itibaren eksik. Başın üst kısmı kopuk. Burnun sağ uç kısmı ise kırık.

Tanım

Günümüze kadar oldukça iyi durumda korunagelen eserin karakteristik özellikleri dikkate alındığında baş, yetişkin bir erkeğe ait olmalıdır. Baş, hafif sağa döndürülmüştür. Gözler, uzağa bakmaktadır. Saçlar başa yapışıktır. Alına doğru taranan hacimli ve uzun saç buklelerinin uç kısmı dalgalıdır. Başın arka kısmındaki saç bukleleri ise özensizce işlenmiştir. Ciddi yüz ifadesine bağlı olarak alında kırışıklıklar yer almaktadır. Kaşlar ince, çatik ve kavislidir. Göz pınarlarına doğru uzanan gözler, dardır. Üst göz kapağı, alttakine oranla daha kalındır. Göz bebeği ve iris işlenmemiştir. Burun iri ve hafif kemerlidir. Elmacık kemikleri belirgin, avurtlar ise çöküktür. Kulaklar doğal işlenmiştir. Burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar yer almaktadır. Ağız kapalı ve dudaklar incedir. Kapalı ağız kenarlarında hafif çukurluklar görülmektedir. Yağlı ve yuvarlak çene, geriye doğru çekiktir. Gerdan sarkık ve yağlıdır. Yüz tıknaz ve yumuşaktır. Adem elması belirgindir. Başın hafif döndürülmesiyle boynun sol kısmı, sağa oranla daha uzundur. Boyun güçlü ve kalındır. Boyun damarı belirgindir.

Değerlendirme

İlk kez 1972 yılında S. Türkoğlu'nun⁷ kaleme aldığı Ephesos başı, Traianus olarak yorumlanmış ve bu döneme tarihlendirilmiştir.

⁷ Türkoğlu, 1972, 28.

1979 yılında da J. İnan ve E. A. Rosenbaum'un⁸ birlikte yorumladıkları Ephesos portresi, 2013 yılında R. Özgan⁹ tarafından bir kez daha irdelenmiştir. Her iki çalışmada da S. Türkoğlu'nun belirttiği gibi Ephesos portresinin kendine has tanımlayıcı özelliklerinden dolayı Traianus olduğu konusunda görüş bildirilmiştir.

Bu görüş ve öneriler doğrultusunda yeniden yorumladığımız Ephesos portresindeki başa yapışık saçlar ile alına doğru taranan hacimli ve uzun saç buklelerinin uç kısmının dalgalı işlendiği saç stili, Oslo'daki Traianus'un III. tipiyle¹⁰ (Decennalia tipi¹¹) büyük benzerlik göstermektedir¹². Belirgin elmacık kemikleri ve çökük avurt, iri ve hafif kemerli burun, burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar, kapalı ağız ve ince dudak, geriye doğru çekik yağlı ve yuvarlak çene ile güçlü ve kalın boyun, Ostia¹³ ve Münih'teki¹⁴ Traianus portrelerinde de gözlemlediğimiz fizyonomik özelliklerdendir. Bu fizyonomik özellikler sonucunda Traianus'un III. tipiyle ilişkilendirdiğimiz Ephesos portresini, MS 108 yıllarına vermek yerinde olacaktır¹⁵.

Resim 1, 2, 3: Traianus portresi (TRP1), Ephesos.

⁸ İnan-Rosenbaum, 1979, 911, 92.

⁹ Özgan, 2013, 77, 78.

¹⁰ Gross, 1940, 100, 101, lev. 27a.

¹¹ Gross, 1940, 85-98. MS 105/6 yıllarında elde edilen II. Daker zaferinden sonra yaratılan bu yeni tip, MS 108 yıllarında ortaya çıkmış olup ismini de elde edilen zaferle özdeşleştirmiştir.

¹² İnan-Rosenbaum, 1979, 92.

¹³ Gramatopol, 1985, 71, 72, res. 6a, b.

¹⁴ Gross, 1940, 94, lev. 17.

¹⁵ Gross, 1940, 100, 101, lev. 27a; Gramatopol, 1985, 71, 72, res. 6a, b. Bu portre baş dışında Ephesos'tan Traianus'a ait herhangi bir portre büst ya da portre heykel tanımlanamamıştır. Fakat Ephesos'ta Teras Ev 2'de 100 cm uzunluğunda 20 cm yüksekliğindeki fildişi friz kabartmasında, Traianus ve beraberindekilerle birlikte barbarlar ve atlar işlenmiştir. Parthlara karşı savaştığı (MS 113 - 117) MS 113 yılında Ephesos'u da ziyaret eden Traianus, kabartmada Nerva tarafından yönetime ortak edildiği veya hükümlerinin erken evresindeki başa yapışık uzun, düz ve hacimli saç buklelerinin alın merkezinde küt sonlandığı ya da küçük bir çatal oluşturduğu I. tip portrelerindeki saç stiliyle tasvir edilmiştir. Aurenhammer, 2018, 172-231, lev. 132, 133, 134.

1.2. (TRP2).**Envanter Bilgileri**

Berlin Pergamon Müzesi (Env. No. 7336, 7337)

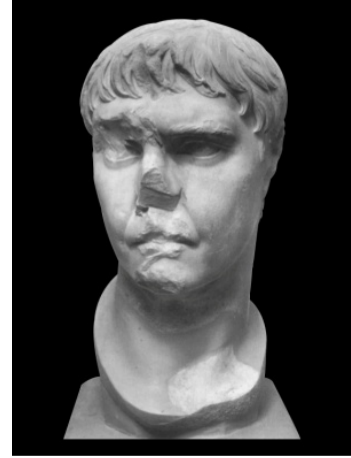
Pergamon.

Portre Tipi: III. Tip.

B. Y 80 cm.

Beyaz mermer.

Traianus Dönemi

Alındığı Kaynaklar: Winter 1908, 232 Lev. 42 Res. 281; İnan-Rosenbaum 1966, 68 Lev. 17 Res. 1, 2; Riccardi 2000, 122, 124 Res. 18, 19.

Durum

Baş, boyun ile gövdenin birleştiği yerden itibaren kopuk. Alın üzerindeki saç buklelerinde, sol kaşın üst kısmında, sağ kaş ve göz yuvarlağında, ağız ve çenede eksiklikler ve kopmalar mevcut. Sağ kulak ve burun ucu kırık ve eksik.

Tanım

Günümüze kadar oldukça iyi durumda korunagelen eserin karakteristik özellikleri dikkate alındığında baş, yetişkin bir erkeğe ait olmalıdır. Baş, hafif sağa döndürülmüştür. Gözler, uzağa bakmaktadır. Saçlar başa yapışıktır. Alın ortasına kadar indirilen hacimli ve uzun saç buklelerinin uç kısmı dalgalıdır. Alın yönünde taranan hacimli saç bukleleri alnın sağ kısmında birbirinden ayırt edilmiş üç adet çatal motifi oluşturmaktadır. Alnın sağ kısmındaki çataldan sola doğru taranan uç kısmı dalgalı saç buklelerini, alnın sol köşesinde aksi yönde taranan uç kısmı olarak şeklindeki saç bukleleri karşılamaktadır. Başın arka kısmındaki saç bukleleri de enseye doğru taranmaktadır. Ciddi ve otoriter bir yüz ifadesine sahiptir. Alın ortasına kadar indirilen saç bukleleri ile sınırlandırılan alın, dardır. Kaşlar çatık ve kaş kılları belirgindir. Göz pınarlarına doğru uzanan gözler, kısıktır. Göz akları, göz kapaklarından ayırt edilmiştir. Göz pınarlarının uç kısmı sivridir. Göz kapakları incedir. Göz bebeği ve iris işlenmemiştir. Burun ucu kırık olmasına rağmen burnun düz ve iri olduğu anlaşılmaktadır. Yüz anatomisine uygun işlenen kulaklar doğaldır. Elmacık kemikleri belirgin, avurtlar ise çöktür. Burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar yer almaktadır. Üst dudak alanı geniştir. Dudaklar ince ve ağız kapalıdır. Yağlı ve yuvarlak çene geriye doğru çekiktir. Boyun güçlüdür. Boyun damarı belirgindir. Başın hafif döndürülmesiyle boynun sol kısmı, sağa oranla daha uzundur. Baş, bir portre heykele ait olmalıdır.

Değerlendirme

İlk kez 1908 yılında F. Winter¹⁶ tarafından belgelenen erkek başı, Traianus olarak yayımlanmıştır. 1966'da J. İnan ve E. A. Rosenbaum¹⁷, 2000 yılında da L. A. Riccardi¹⁸ tarafından irdelenen Pergamon başı, her iki çalışmada da bir kez daha aynı isimle tanımlanmıştır. Pergamon eserindeki başa yapışık saçlar ile alın ortasına kadar indirilen hacimli ve uzun saç buklelerinin uç kısmının dalgalı işlenmesiyle birlikte alnın sağ kısmında birbirinden ayırt edilmiş üç adet çatal motifi, III. tip Traianus portrelerinde karşılaştığımız saç modelidir¹⁹.

Bu benzer saç stiliyle birlikte ciddi ve otoriter yüz yapısı, belirgin elmacık kemikleri ve çökük avurt, burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar, geniş üst dudak alanı, kapalı ağız ve ince dudak ile geriye doğru çekik yağlı ve yuvarlak çene Traianus portrelerindeki fizyonomik özelliklerdendir. Bu yüzdendir ki Pergamon başını, English Country Houses²⁰, Londra²¹ ve Kapitolin Müzesi'nde²² sergilenen Traianus büstleriyle de karşılaştığımızda bu görüşü doğrulamaktadır. Yapılan bu değerlendirmeler neticesinde yorumladığımız Traianus portresi, III. tip saç stilinden dolayı MS 108 yılına verilmelidir.

Resim 4, 5: Traianus portresi (TRP2), Pergamon.

¹⁶ Winter, 1908, 232, lev. 42, res. 281. Pergamon'daki Traianus kutsal alanından ele geçen bu devasa portre baş ile birlikte imparator (2 kitabe) ve karısı Pompeia Plotia'nın (1 kitabe) adlarının geçtiği yazıtlar da gün yüzüne çıkartılmıştır. Rohmann, 1998, 8; Güngör, 2005, 107.

¹⁷ İnan-Rosenbaum, 1966, 68.

¹⁸ Riccardi, 2000, 105-132.

¹⁹ İnan-Rosenbaum, 1979, 92, 93, lev. 34.

²⁰ Poulsen, 1968, 68, res. 50.

²¹ Gross, 1940, 85, 88, lev. 15a.

²² Fittschen-Zanker, 1985, 41, 42, lev. 46, 47.

1.3. (TRP3).**Envanter Bilgileri**

İstanbul von Aulock Koleksiyonu (Env. No. ?)

Buluntu yeri bilinmiyor.

Portre Tipi: III. Tip.

B. Y 30,4 cm, B. G 24,5 cm.

İnce tanecikli beyaz mermer.

Traianus Dönemi

Alındığı Kaynaklar: İnan-Rosenbaum 1979, 92, 93 Lev. 34 Res. 1, 2, 3, 4; Özgan 2013, 75, 76 Res. 62a,b-c.

Durum

Baş, boyundan itibaren kopuk. Yüzde yer yer aşınma, zedelenme, renklenme ve kabuklanma söz konusu. Burun ucu ve kulak uçları kırık ve eksik. Çenenin sağ kısmında kopma mevcut.

Tanım

Günümüze kadar korunagelen eserin karakteristik özellikleri dikkate alındığında baş, yetişkin bir erkeğe ait olmalıdır. Baş, hafif sola döndürülmüştür. Sola döndürülen baş uzağa bakmaktadır. Saçlar başa yapışıktır. Alına doğru taranan uzun ve birbirinden ayırt edilmiş saç bukleleri oldukça hacimlidir. Alın ortasına kadar indirilen bu hacimli saç bukleleri alnın sağ kısmında üç adet çatal motifi oluşturmaktadır. Alnın sağ kısmındaki çataldan sola doğru taranan uzun saç buklelerinin uç kısmı dalgalıdır. Başın arka kısmında daha özensiz işlenen saç bukleleri de enseye doğru taranmaktadır. Alın dardır. Ciddi ve otoriter bir yüz ifadesine sahiptir. Kaşlar çatık ve kavislidir. Kaş kılları belirgindir. Göz pınarlarına doğru uzanan gözler, dardır. Üst göz kapağı etlidir. Alt göz kapağı, göz akıyla birleştirilmiştir. Göz bebeği ve iris işlenmemiştir.

Yüz anatomisine uygun işlenen kulaklar, doğal değildir. Elmacık kemikleri belirgin, avurtlar ise çöküktür. Burun düz ve iridir. Burun kökü üzerindeki kırışıklıklar dikey işlenmiş şişkin deri hatlarıyla verilmiştir. Burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar yer almaktadır. Ağız kapalı, dudaklar ise incedir. Üst dudak alanı geniştir. Yağlı ve yuvarlak çene geriye doğru çekiktir. Oval yüz, çeneye doğru sivrilmektedir. Boyun güçlüdür. Adem elması nettir. Başın döndürülmesiyle boynun sol kısmı, sağa oranla daha kısadır. Boyun damarı belirgindir.

Değerlendirme

1979 yılında J. İnan ve E. A. Rosenbaum'un²³ birlikte değerlendirdikleri erkek başı, 2013 yılında R. Özgan²⁴ tarafından bir kez daha irdelenmiş ve her iki çalışmada da Traianus portresi olarak tanımlanmıştır. Bu görüş ve öneriler doğrultusunda yeniden yorumladığımız İstanbul portresindeki saç stili, Traianus'un III. tip portrelerini yansıtmaktadır²⁵. Ostia²⁶ ve Roma'daki²⁷ III. tip Traianus portrelerindeki benzer saç modeli de bu görüşü doğrulamaktadır. Saç stili ile birlikte çatık kaş, belirgin elmacık kemikleri ve çökük avurt, burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar, geniş üst dudak alanı, kapalı ağız ve ince dudak ile geriye doğru çekik yağlı ve yuvarlak çene, hiç şüphesiz Traianus'un kendine has karakteristik özelliklerindedir. Bu benzer fizyonomik özellikler doğrultusunda değerlendirdiğimiz İstanbul başı, bir önceki araştırmacıların da belirttiği gibi imparatorun hükümlerlik sürdüğü döneme ve özellikle de MS 108 yılına tarihlenmelidir.

Resim 6, 7: Traianus portresi (TRP3), buluntu yeri bilinmiyor.

²³ İnan-Rosenbaum, 1979, 93.

²⁴ Özgan, 2013, 62, 63.

²⁵ İnan-Rosenbaum, 1966, 68 lev. 17, res. 1, 2.

²⁶ Heintze, 1961, 19, lev.18, 19.

²⁷ Gross, 1940, 85, 88, lev. 14c, d.

1.4. (TRP4).

Envanter Bilgileri

Silifke Müzesi (Env. No. 134)

Seleukeia am Kalykadnos.

Portre Tipi: IV. Tip.

B. Y 60 cm, B. G 34 cm.

İnce kristalli beyaz mermer.

Traianus Dönemi

Alındığı Kaynaklar: İnan-Rosenbaum 1979, 93, 94 Lev. 35 Res. 3, 4; Çalık 1997, 243, 244 Lev. 82a; Tepebaş-Durugönül 2013, 74.

Durum

Baş, boyundan itibaren kırık ve eksik. Yüzde aşınma oldukça fazla. Burun kırık. Yüzde eksiklikler ve kopmalar mevcut.

Tanım

Günümüze kadar oldukça kötü durumda korunagelen baş, yetişkin bir erkeğe ait olmalıdır. Başında imparatorluk tacı olarak bilinen corona civica yer almaktadır. Hafif soluna döndürülen baş, uzağa bakmaktadır. Saçlar başa yapışıktır. Alın ortasına kadar indirilen hacimli ve uzun saç bukleleri, alnın sağ kısmında çatal oluşturmaktadır. Alnın sağ kısmındaki çataldan sola doğru taranan saç buklelerinin uç kısmı dalgalıdır. Corona civica ile sınırlanan başın tepe kısmındaki saç bukleleri ise kabaca bırakılmıştır. Başın arka kısmında da enseye doğru uzanan saç bukleleri görülmektedir. Yüzdeki aşırı tahribata rağmen ciddi yüz ifadesi korunagelmiştir. Kaşlar çatıktır. Göz pınarlarına doğru uzanan gözler, dardır. Buruk kırıktır; fakat burun kökünden anlaşıldığı kadarıyla iridir. Elmacık kemikleri belirgindir. Burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar yer almaktadır. Ağız kapalı ve dudaklar incedir. Üst dudak alanı geniştir. Yağlı ve yuvarlak çene, geriye doğru çekiktir.

Değerlendirme

1979 yılında J. İnan ve E. A. Rosenbaum'un²⁸ birlikte irdeledikleri ve bilim dünyasına Traianus olarak tanıttıkları Seleukeia am Kalykadnos portresi, Traianus'un tahta kaldığı dönem aralığına tarihlendirilmiştir²⁹. 1997 yılında A. Çalık'ın³⁰ tekrardan kaleme aldığı erkek başı, 2013 yılında da U. Tepebaş ve S. Durugönül³¹ tarafından bir kez daha yorumlanmıştır. J. İnan ve E. A.

²⁸ İnan-Rosenbaum, 1979, 94, 95.

²⁹ İnan-Rosenbaum, 1979, 94, 95.

³⁰ Çalık, 1997, 243, 244.

³¹ Tepebaş-Durugönül, 2013, 74.

Rosenbaum'un aktardıkları gibi kendilerinden sonraki araştırmacılar da eseri, aynı dönem ve kimlikle yayımlamışlardır.

Seleukeia am Kalykadnos eserindeki başa yapışık saçlar ile alın ortasına kadar indirilen hacimli ve uzun saç buklelerinin alnın sağ kısmındaki çataldan sola doğru tarandığı uç kısmı dalgalı saç stili, Atina'daki Piraeus Müzesi'ndeki Traianus portresiyle³² benzerlik göstermektedir. Ciddi yüz ifadesi, çatık kaşlar, belirgin elmacık kemikleri, burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar, kapalı ağız, ince dudak, geniş üst dudak alanı ve geriye doğru çekik yağlı ve yuvarlak çene tıpkı Atina³³ eserinde olduğu gibi Münih'teki³⁴ corona civicalı Traianus başıyla da benzerdir. Traianus'un kendine has fizyonomik özellikleri olarak kabul edilen bu benzerlikler, erkek portresinin Traianus olduğu görüşünü doğrulamaktadır.

Kesin bir tarihlendirme konusunda ise elimizde hiçbir arkeolojik verinin bulunmadığı imparator portresindeki saç stili, W. H. Gross'un gruplandırıldığı Traianus'un üç portre tipiyle de uyumlu değildir³⁵. İlk bakışta eserdeki saç stili her ne kadar Oslo'daki Traianus'un III. tipini³⁶ anımsatmış olsa da hacimli ve uzun saç buklelerinin işlendiği saç modeli, Traianus'un III. tip portrelerinden farklılık göstermektedir. Bu yüzdendirki J. İnan ve E. A. Rosenbaum'un yeni bir tip olarak yorumladıkları bu saç stili, Traianus'un IV. tipi olarak tanımlanmakta ve MS 114 yılına tarihlenen Piraeus Müzesi'ndeki Traianus portresiyle de aynı döneme verilmektedir³⁷.

Resim 8, 9, 10: Traianus portresi (TRP4), Seleukeia am Kalykadnos.

³² Gross, 1940, 101, 102, lev. 27b.

³³ Gross, 1940, 101, 102, lev. 27b.

³⁴ West, 1941, lev. 16, res. 57, 57a; Riccardi, 2000, 111, res. 5.

³⁵ İnan-Rosenbaum, 1979, 94.

³⁶ Gross, 1940, 100, 101, lev. 27a.

³⁷ Gross, 1940, 102, lev. 27b; İnan-Rosenbaum, 1979, 94.

1.5. (TRP5).**Envanter Bilgileri**

Antalya Müzesi (Env. No. 11.13.79)

Perge.

Portre Tipi: III. Tip.

B. Y 28 cm, B. G 33 cm.

H.Y 247 cm, H. G 111 cm.

İnce kristalli beyaz mermer.

Erken Hadrianus Dönemi

Alındığı Kaynaklar: İnan 1980a, 6; İnan 1980b, 608; Mellink 1980, 509; İnan 1997, 1448; Özgür 1996, No. 31; Bennet 1997, Lev. 2C; İnan 1998, 3-12; Demirer vd. 2005, 77, 234; Özgan 2013b, 75, 78, 79, 80 Res. 63a-b; Zoroğlu 2014, 295, 296, 297 Lev. 27 Res. 1, 2; Güven 2014, 21, 22, 23, 24, 25, 26 Lev. 5; Güven 2017, 79 Res. 2.

Durum

Baş ve sağ bacak üzerinde tümlleme çalışmalarına ait izler görülmekte. Burnun uç kısmı ile üst dudağın sağ kısmı kopuk. Portre heykelde; karın hizasında tutulan ve dirsekten bükülerek ileriye doğru uzatılan sol kol ile dirsekten kırılarak omuz hizasından yukarıya doğru kaldırılan sağ kol, bilek hizasından itibaren kırık. Portre heykelin zırh kısmında küçük da olsa kopmalar mevcut. Portre heykelin sağ kısmında diz çökmüş vaziyette tasvir edilen figürün gövde kısmı başta olmak üzere pek çok yerinde tümlleme çalışmalarına ait izler görülmekte. Kadın figüründe kırık ve eksiklikler de söz konusu.

Tanım

42 parça halinde ele geçen³⁸ ve günümüze kadar oldukça iyi durumda korunagelen portre heykelin baş kısmındaki fizyonomik özellikler dikkate alındığında eser, yetişkin bir erkeğe ait olmalıdır. Başta imparatorluk tacı olarak bilinen corona civica yer almaktadır. Hafif sağa doğru döndürülen baş, uzağa bakmaktadır. Corona civica bandının serbest bırakılan uçları boynun her iki yanından omzuna doğru uzanmaktadır. Saçlar başa yapışıktır. Alın ortasına kadar indirilen hacimli ve uzun saç buklelerinin uç kısmı dalgalıdır. Corona civica ile sınırlandırılan başın tepe kısmındaki saçlar, kabaca işlenmiştir. Başın arka kısmında ise enseye doğru uzanan saç bukleleri görülmektedir. Alın dardır. Ciddi bir yüz ifadesi söz konusudur. Kaşlar çatık ve yay şeklindedir. Göz pınarlarına doğru uzanan gözler, dardır. Göz bebeği ve iris işlenmemiştir. Üst göz kapağı, alttakine oranla daha kalındır.

³⁸ İnan, 1980a, 6; İnan, 1980b, 608.

Alt göz kapağı, göz akıyla birleştirilmiştir. Burnun uç kısmı kırık olmasına rağmen iri ve hafif kemerli olduğu anlaşılmaktadır. İyice perdahlanan yüzde, elmacık kemikleri belirgin ve yüz ise pürüzsüzdür. Kulaklar yüz anatomisine uygun işlenmiştir. Burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanallar yer almaktadır. Ağız kapalı ve dudaklar incedir. Üst dudak alanı geniştir. Yuvarlak ve yağlı çene, geriye doğru çekiktir. Adem elması hafif belirgindir. Boyun kalın ve güçlüdür. Başın yaptığı harekete bağlı olarak boyun damarı gergindir. Başın arka kısmında boynun kolay bir şekilde kırılmasını önlemek amacıyla ense kökünde destek yer almaktadır. Portre heykel, kabaca işlenen dikdörtgene yakın bir kaide üzerinde durmaktadır. Esere hareketlilik kazandırmak amacıyla sağ ayak bir adım öne doğru atılırken sol ayak geride bırakılmıştır. Portre heykelin tüm ağırlığı ise taşıyıcı sağ bacağıdır. Zırhlı olarak tasvir edilen portre heykelin sol omuzunda paludamentum yer almaktadır. Sağ omuz üzerinde de göğse doğru uzanan üzerinde kanatlı bir yıldırım demetinin bulunduğu omuz bandı görülmektedir. Omuz bandı sağ göğüs üzerindeki çembere bağlanmaktadır. Sol omuzda da büyük bir ihtimalle var olması gereken omuz bandını paludamentum kapatmıştır; çünkü sol göğüs üzerinde de omuz bandının bağlanıldığı düşünülen bir çember bulunmaktadır. Sol omuz üzerindeki paludamentum, portre heykelin arka kısmından dolanarak karın hizasından bükülerek ileriye doğru uzatılan sol kola uzanmaktadır. Dirsekten kırılarak omuz hizasından yukarıya doğru kaldırılan sağ kolun ne tuttuğu tam olarak bilinmemesine rağmen bir savaş aleti tutuyor olması ihtimaldir. Zırhın boyun kısmı yuvarlaktır. Zırhın göğüs kısmında ise Medusa başı yer almakta olup, onun alt kısmında da Herakles düğümünün hemen üzerinde antitetik duruşlu grifonlar görülmektedir. Antitetik duruşlu grifonların arasında ön ayakları ile tuttıkları, yanar bir vaziyette işlenen ocak bulunmaktadır. Herakles düğümünün hemen altında da göbek hizasında bulunan akanthus çanağından her iki yana doğru uzanan bitkisel motifler işlenmiştir. Akanthus çanağının altında yay şeklinde bir profille sınırlandırılan alanda pteryges rozet sırası vardır. Dokuz pteryges rozetinin beşinde hayvan betimleri işlenmiştir. Tam ortada kanatları açık bir kartal yer alırken her iki yanında da aslan başı ile kartal başı bulunmaktadır. Pterygesin altında da uçları püsküllü iki sıra halinde işlenen deri bantlar zırhı sonlandırmaktadır. Zırhın altında ise diz kapağının hemen üzerinde sonlanan ince bir tunik yer almaktadır.

Portre heykelin ayağında da ayak bileğinden bağlanmış askeri botlar görülmektedir. Bağımsız portre heykelin arka kısmı kabaca işlenmiştir. Portre heykelin hemen yanında, sol ayağı üzerine basılan bir figür bulunmaktadır. Portre heykelin yaslanmadığı bu figür destek amaçlı değil de bir kompozisyon dahilinde işlendiği düşünülmektedir. Sol bacağını hafifçe dizden bükerek bir adım öne doğru atan figür, ağırlığını diz kapağını kaideye dayandığı sağ bacak üzerine vermiştir. Figür sol kolunu baldırına dayarken, sağ elinde de bir diz zırhı tutmaktadır. Omuzlarına doğru inen uzun saçlarıyla tasvir edilen kadın figürü, üzüntülü bir şekilde portre heykele bakmaktadır. Figürün omuz kısmında göğsün üst kısmında bir rozetle tutturulan pelerin yer almaktadır. Kadın figürünün üzerinde iki parçadan oluşan bol dökümlü bir elbise bulunmaktadır. Elbiseye hareketlilik kazandırmak amacıyla göğüs altına çekilen düğümlü bir kemer yer almaktadır.

Kadın figüre, destek amacıyla alt kısmında bir kaya parçası işlenirken, başın üst kısmı ile arka kısmındaki alanın düz bırakılması buraya kompozisyon ile ilgili bir nesnenin de eklendiğinin göstergesidir.

Değerlendirme

J. İnan'ın³⁹ 1980 yılında kaleme aldığı portre heykel, Traianus olarak yorumlanmıştır. Daha sonraki çalışmalarda da pek çok bilim insanı tarafından irdelenen Perge portresinin fizyonomik özellikleri dikkate alındığında eser, hiç şüphesiz ki bir Traianus yontusudur⁴⁰. Portre heykelin yanında bulunan ve ayağına basılı bir şekilde tasvir edilen köle figüründen dolayı eserin, MS 105/6 yıllarında kazanılan ikinci Daker zaferi⁴¹ anısına yontulduğu belirtilmektedir⁴². B. A. Güven⁴³ de 2014 yılında tamamladığı doktora tezi çalışmasında irdelediği portre heykel konusunda aynı görüşü bildirmiştir. İkinci Daker zaferi anısına yontulan portre heykelde, Traianus'un kendine has fizyonomik özelliklerinin yanı sıra idealize bir yüz de söz konusudur; çünkü Traianus'un ciddi yüz ifadesine bağlı olarak alın ve yüzde görülen kırışıklar burada görülmemektedir. Bu da güçlü bir idealizmin etkisi altında tasvir edilen portre heykelin, kazanılan ikinci Daker zaferinin anısına yontulan bir onurlandırma heykeli olduğunu göstermektedir. MS 101/2 yıllarından itibaren de kısmen başarı sağlanan ilk Daker zaferinin⁴⁴ anısına hem mermer hem de sikkeler üzerine tasvir edilmiş Daker ile ilgili figürler karşımıza çıkmaktadır⁴⁵. Örneğin bir sikke üzerinde Perge yontusunu anımsatan, Traianus'un sağ ayağı ile Dakerli bir köleye bastığı kompozisyon da bilinmektedir⁴⁶.

Perge portresindeki başa yapışık saçlar ile alın ortasına kadar indirilen hacimli ve uzun saç buklelerinin uç kısmının dalgalı işlendiği saç stili, Traianus portrelerinin III. tipini anımsatmaktadır. Berlin⁴⁷ ve Ostia'da⁴⁸ korunan Decennalia tipindeki Traianus portreleri de bu görüşü doğrulamaktadır. Burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen kanallar, kapalı ağız, ince dudak, geniş üst dudak alanı ile geriye doğru çekik yağlı ve yuvarlak çene, Traianus'un en belirgin karakteristik özelliklerindedir. Fakat burun kanatlarının her iki yanından aşağıya doğru inen derin kanalların yumuşatılarak verilmesi, alın ve yanakların pürüzsüzlüğü, kaş ile göz ve göz çevresinin işlenişi, Perge portresindeki idealize etkinin ne denli güçlü olduğunu da göstermektedir. Bu yüzdendir ki Perge portresinin tarihlendirilmesi konusunda da fikir ayrılıkları yaşanmaktadır.

³⁹ İnan, 1980a, 6; İnan, 1980b, 608.

⁴⁰ Mellink, 1980, 509; Bennet, 1997, lev. 2c; Demirel vd., 2005, 77, 234; Özgan, 2013, 75; Zoroğlu, 2014, 297.

⁴¹ Dio, 1925, 387; Strong, 1961, 37; Sherk, 1988, 156.

⁴² İnan, 1980a, 6; Özgan, 2013, 78, 79.

⁴³ Güven, 2014, 25.

⁴⁴ Dio, 1925, 373; Strong, 1961, 37; Sherk, 1988, 156.

⁴⁵ Güven, 2014, 25.

⁴⁶ Mattingly, 1926, 282, res. 547. Perge'den ele geçen portre heykelin, Daker zaferi anısına değil Parth zaferi anısına yontulduğu da belirtmiştir. Zoroğlu, 2014, 295-297.

⁴⁷ Gross, 1940, 85, 90, lev. 20.

⁴⁸ Gross, 1940, 85, 94, lev. 17.

J. İnan⁴⁹, R. Özgan⁵⁰ ve diğer araştırmacılar⁵¹, Perge portresi için Traianus dönemini önerirken, B. A. Güven ise kesin bir görüş bildirmemiştir. Traianus portresindeki idealize yüz ve Decennalia tipi saç modelini, MS 105/6 yıllarında kazanılan ikinci Daker zaferi sonrasındaki portrelerde görülen bir özellik olduğunu vurgulayıp eserin, MS 108 yıllarında ya da Traianus'un vefatından sonra dikildiğini dile getirmiştir⁵². Perge başındaki saç modeli, her ne kadar MS 108 yıllarındaki saç stiliyle benzerlik gösterse de yüz hatlarının oldukça güçlü bir şekilde idealize edilişi, portre heykelin, Traianus'un ölümünden sonra yontulduğuna (posthumus) işaret etmektedir. Perge portresindeki idealize yüz hatları ile birlikte göz bebeği ve irisin işlenmiş olması da ele aldığımız eserin, Erken Hadrianus dönemine ait olduğunun göstergesidir⁵³.

Resim 11, 12, 13, 14: Traianus portre heykeli (TRP5), Perge.

⁴⁹ İnan, 1980a, 6; İnan, 1980b, 608; İnan, 1997, 1447-1448; İnan, 1998, 3-12.

⁵⁰ Özgan, 2013, 79.

⁵¹ Mellink, 1980, 509; Bennet, 1997, lev. 2c; Demirer vd., 2005, 77, 234; Zoroğlu, 2014, 297.

⁵² Güven, 2014, 23-26.

⁵³ Perge'de MS 1. yüzyıldan itibaren başlayan hızlı kentleşme süreci, Hadrianus döneminde doruğa ulaşmıştır. Traianus döneminde ise inşa edilmiş herhangi bir imar faaliyeti, henüz ele geçmemiştir. Ayrıca Perge'den Traianus isminin geçtiği iki yazıt ve Güney Hamam'daki onurlandırma heykeli (TRP5) dışında şimdilik yeni bir arkeolojik veri söz konusu değildir. Özdizbay, 2012, 145. Publius Aelius Hadrianus, MS 117 yılında Traianus'un ölümüyle tahta geçmiş ve MS 138 yılına kadar hüküm sürmüştür. Özgan, 2013, 125-128.

2. YÖNTEM

İlkin, T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı 34 müze müdürlüğünden alınan izinler ile korundukları müzelerde tespit edilen Traianus portrelerinin fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiş ve sonrasında da orijinalleri üzerinden tanımlamaları yapılarak, envanter bilgileri güncellenmiştir. Ayrıca ülkemizden, yurt dışına götürülmüş konuyla ilgili portre için de gerekli yazışmalar tamamlanarak çalışmaya eklenmiştir.

Sonrasında da irdelenen Traianus portrelerinin sırasıyla durum, tanım ve değerlendirmeleri gerçekleştirilmiştir. Kent Roma ve çevresinden ele geçen benzer örnekler ile karşılaştırılan Traianus portrelerinin ilk önce saç stilleri tanımlanarak tipolojileri belirlenmiş ve devamında da tanımlanabilen tipolojiden yola çıkılarak tarihlendirmeleri yapılmıştır. Günümüze kadar birden çok kez yayımlanan bu heykeltıraşlık eserleri hakkında ise araştırmacılar kimlik konusunda hem fikir iken tarihlendirme konusunda ise görüş ayrılıkları yaşamışlardır. Tarihlendirme konusunda da ele geçen portre başlardaki saç stillerinden yola çıkılarak tanımlanabilen imparatorun III. ve IV. tip portrelerinin ortaya çıktıkları dönemler önerilmiştir. Yalnızca TRP5 örneğinde olduğu gibi güçlü idealizmin etkisi altında yontulan heykeltıraşlık eseri, portre tipinin ortaya çıktığı döneme değil daha geç bir döneme tarihlendirilmiştir.

Son olarak, objektif bir değerlendirmenin gerçekleştirilmesi neticesinde neredeyse tüm Anadolu'yu kapsayan bu çalışmayla Traianus'un Anadolu'daki mevcut portre tipolojisi ortaya çıkartılmıştır. I. ve II. portre tiplerinin henüz keşfedilmediği imparatorun Anadolu'dan ele geçen heykeltıraşlık eserleri için önerilen tarihler, çağdaşları ve yurt dışında korunan benzer tipolojideki eserlerle karşılaştırılarak desteklenmişlerdir.

SONUÇ

Anadolu'daki müze araştırmalarıyla birlikte gerçekleştirilen literatür taramaları sonucunda Traianus'un Anadolu kökenli III. ve IV. tip portrelerine rastlanılmıştır. TRP1'deki alın ortasına kadar indirilen uzun saç buklelerinin uç kısmının dalgalı işlendiği saç stiliyle⁵⁴ birlikte TRP2 ve TRP3'teki alnın sağ kısmında birbirinden ayırt edilmiş üç adet çatal motifinin devamından sola doğru taranan uç kısmı dalgalı saç bukleleriyle şekillendirilmiş saç stili⁵⁵ de III. tip Traianus portrelerinde⁵⁶ görülmektedir. Bu portre tipi de MS 108 yıllarında, II. Daker Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır⁵⁷.

⁵⁴ Gramatopol, 1985, 71, 72, res. 61-b.

⁵⁵ Gross, 1940, 87, 88, lev. 19a, b.

⁵⁶ Fittschen-Zanker, 1985, 41, 42, lev. 46, 47.

⁵⁷ Gross, 1940, 85-98.

TRP4'te ise alın ortasına kadar indirilen uzun saç buklelerinin alnın sağ kısmında çatal motifi oluşturması ve bu çataldan sola doğru taranan saç buklelerinin uç kısmının dalgalı verildiği saç stili de imparatorun IV. tipi⁵⁸ olarak yorumlanmış ve MS 114 yıllarına tarihlendirilmiştir⁵⁹. Ayrıca imparatorun III. ve IV. portre tipinin ele geçtiği heykeltıraşlık eserlerini, benzer tipteki Traianus portreleriyle de karşılaştırıldığında Anadolu portre sanatının, en az Kent Roma ve çevresi kadar başarılı olduğu da görülmektedir.

Bu portre tipleri dışında ise Traianus'un, Nerva tarafından yönetime ortak edildiği ya da imparatorluğunun erken yıllarına tarihlenen başa yapışık uzun saç buklelerinin alın merkezinde küçük bir çatal motifi oluşturduğu saç stiliyle tanımlanabilen I. tip portreleriyle birlikte MS 102/3 yıllarına tarihlendirilen uzun ve hareketli saç buklelerinin alın merkezinde derin bir çatal motifi oluşturduğu II. tip portreleri de Anadolu'da henüz keşfedilmemiştir.

KAYNAKÇA

- AURENHAMMER, M. (2018), "The Sculpture", Ephesos Architecture, Monuments & Sculpture, ed. Friedrich Krinzing, İstanbul: Ertuğ&Kocabıyık, 172-231.
- BENNET, J. (1997), Trajan Optimus Princeps: A Life and Times, Londra-New York: Routledge.
- ÇALIK, A. (1997), Roman Imperial Sculpture from Cilicia: Volume I, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD.
- ÇALIK, A. (1997), Roman Imperial Sculpture from Cilicia: Volume II, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD.
- DEMİRER, Ü. (2005), Antalya Museum, Ankara: Dönmez Offset Müze Eserleri Turistik Yayınları.
- DIO, C. (1925), Dio's Roman History VIII, çev. Earnest Cary - Herbert B. Foster, London: William Heinemann.
- FITTSCHEN, K. ve Zanker, P. (1985), Katalog der römischen Porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom: Band I-Text, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- FITTSCHEN, K. ve Zanker, P. (1985), Katalog der römischen Porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom: Band I-Tafeln, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- GRAMOTOPOL, M. (1985), Portretul Roman în România, Bucureşti: Editura Meridiane.
- GROSS, W. H. (1940), Bildnisse Traians, Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- GÜNGÖR, Y. (2005), Bergama Belleten - 14: Bergama Krallık Kültü, Bergama: Bergama ve Sanat Vakfı.
- GÜVEN, B. A. (2014), Pamphylia Bölgesi Roma Dönemi Portreciliği, Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD.
- HEINTZE, H. V. (1961), Römische Porträt-Plastik aus Sieben Jahrhunderten, Stuttgart: H. E. Günther.

⁵⁸ İnan-Rosenbaum, 1979, 94.

⁵⁹ Gross, 1940, 101, 102, lev. 27b.

- İNAN, J. (1980a), “Perge Kazısı 1979 Çalışmaları (a)”, II. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5-9.
- İNAN, J. (1980b), “Perge Kazısı 1979 Çalışmaları (b)”, Belleten, C. XLIV, 607-611.
- İNAN, J. (1997), “Perge”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C. 3, 1997, 1447-1448.
- İNAN, J. (1998), “Zırhlı Traian Heykeli”, Arkeoloji ve Sanat, C. 84, 3-12.
- İNAN, J. ve Rosenbaum, E. A. (1966), Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor, Londra: The Oxford University Press.
- İNAN, J. ve Rosenbaum E. A. (1979), Römische und Frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei-Text, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- İNAN, J. ve Rosenbaum, E. A. (1979), Römische und Frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei-Text, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- MATTINGLY, H. (1926), Coins of the Roman Empire in the British Museum II, London: BMP.
- MELLINK, M. J. (1980), “Archaeology in Asia Minor”, American Journal of Archaeology, C. 84, S. 4, 501-518.
- ÖZDIZBAY, A. (2012), Perge'nin MS 1.-2. Yüzyıllardaki Gelişimi: Die Stadtentwicklung von Perge Im 1.-2. JH. N. CHR., İstanbul: Akmed Yayınları.
- ÖZGAN, R. (2013), Roma Portre Sanatı II, İstanbul: Ege Yayınları.
- POULSEN, F. (1968), Greek and Roman Portraits in English Country Houses, Roma: L'erna Bretschneider.
- RICCARDI, L. A. (2000), “Uncanonical Imperial Portraits in the Eastern Roman Provinces: The case of the Kanellopoulos Emperor”, Hesperia, C. 69, S. 1, 105-132.
- ROHMANN, J. (1998), Die Kapitellproduktion der Römischen Kaiserzeit in Pergamon, Berlin-New York: De Gruyter.
- SHERK, R. K. (1988), The Roman Empire: Augustus to Hadrian, Cambridge: Cambridge University Press.
- STRONG, D. E. (1961), Roman Imperial Sculpture: An Introduction to the Commemorative and Decorative Sculpture of the Roman Empire down to the Death of Constantine, London, Alec Tiranti.
- TEPEBAŞ, U. ve Durugönül, S. (2013), “Arkaik-Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi, Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu: Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler, ed. Serra Durugönül, İstanbul, Bilnet Matbaacılık, 35-152.
- TÜRKOĞLU, S. (1972), Efes Harabeleri ve Müzeleri Yıllığı (Annual of the Ruins and Museum of Ephesos) I, İzmir: Efes Müzesi ve Harabeleri Dostları Derneği.
- ZOROĞLU, C. (2014), Anadolu'da Roma Dönemi Zırhlı Heykelleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD.
- WEST, R. (1941), Römische Porträt-Plastik II, Münih: F. Bruckmann K. G.
- WINTER, F. (1908), Königliche Museen Zu Berlin Altertümer von Pergamon, VII Text: Die Skulpturen mit Ausnahme der Alterreliefs, Berlin: Verlag Von Georg Reimer.
- WINTER, F. (1908), Königliche Museen Zu Berlin Altertümer von Pergamon, VII Tafeln: Die Skulpturen mit Ausnahme der Alterreliefs, Berlin: Verlag Von Georg Reimer.